

OLDTID OG MIDDELALDER

Mogens Herman Hansen: Apagoge, Endeixis and Ephegesis against Kakourgoi, Atimoi and Pheugontes. A Study in the Athenian Administration of Justice in the Fourth Century B.C. Odense University Press 1976. 171 s., kr. 60+moms.

Må kun åbnes af indviede, synes titlen at sige, og flere ville nok også have åbnet bogen, hvis den havde heddet f. eks. *Undemocratic Aspects of Democratic Athens. A Study in Criminal Law and the Prosecution of Criminals in Fourth Century Athens*. Det handler bogen om. Den er en revideret udgave af forf.s disputats *Atimistrappen i Athen i Klassisk Tid*, Odense Universitetsforlag 1973. Under indtryk af oppositionen er bogen omstruktureret, således at det overordnede led nu er procesformer, der kunne anvendes over for blandt andet attiske borgere, der ikke respekterede deres *atimi*. Substansen er den samme som i disputatsen, dog med tilføjelse af et kapitel (vi), der forhøjer bogens værdi som opslagsværk betydeligt.

Kritisk over for andre forskeres forsøg på at give en diakronisk fremstilling af Athens retsvæsen, koncentrerer forf. sig om Athen i 4. århundrede. Vort kildemateriale dækker kun en periode på lidt over 100 år (ca. 430–320), og det er efter forf.s mening utilstrækkeligt til at rekonstruere en retsudvikling over 400 år (ca. 700–300). Samme holdning ligger til grund for forf.s systematiske fremstilling af Athens demokrati, hvor fem af de planlagte seks fascikler nu foreligger. (*Det Athenske Demokrati i 4. årh. f. Kr. Museum Tusculanum 1979–80*).

I bogens første kapitel søges begreberne *apagoge*, *endeixis* og *ephegesis* defineret. Tidligere gængse definitioner bygger alle på en undersøgelse af H. Meuss fra 1884. I modsætning til disse konkluderer forf. overbevisende, at de tre begreber dækker over varianter af en og samme procestype: *Apagoge* indledes med arrestation af forbryderen, der i visse tilfælde kan henrettes uden forudgående retssag. Arrestationen foretages af anklager. Ved *endeixis* går en anmeldelse forud for arrestationen, og det er anklager, der afgør, om der overhovedet skal foretages en sådan. *Ephegesis* indebærer, at anklageren får en embedsmand til at foretage arrestationen for sig, men ellers er proceduren den samme (s. 9–35).

Afsnittene om de pågældende procesformers anvendelsesmuligheder er af mere almen interesse, og det gælder især det meget velskrevne afsnit om *atimi* (s. 54–98). *Atimi* oversættes almindeligvis ved »fortabelse af borgerrettighederne«, men forf. viser, at total *atimi* var noget langt alvorligere, der betød fortabelse af alle rettigheder. Kun borgere kunne rammes af *atimi*. Det var således ikke en straf for kvinder: Dels manglede de et sæt af rettigheder, som mændene kunne berøves ved *atimi*, dels kunne de slet ikke komme til at begå flertallet af de forbrydelser, der straffedes med *atimi*, desertering fra hær eller flåde, tredje gangs frafald af anklage i en offentlig proces etc. Den parallel, forf. finder for kvinder, afspejler meget godt kvindens position i det offentlige, både hvad angår forbrydelsens art og den straf, hun kunne idømmes: Hvis en kvinde af borgerstand blev grebet i utroskab eller en dermed beslægtet forbrydelse, kunne hun formenes retten til at smykke sig og til at betræde nogen helligdom (s. 56).

Apagoge, *endeixis* og *ephegesis* er af andre forskere blevet brugt til at illustrere en positiv udvikling i attisk retsvæsen, idet man antager, at arrestation og administrativ henrettelse (*apagoge*) er blevet afløst af anmeldelse og obligatorisk proces (*endeixis*). Den udviklingshistorie afvises i seks punkter, baseret på forf.s undersøgelse af alle kendte eksempler på procesformernes anvendelse (s. 113–118), og i det påfølgende afsnit gøres op med samme forskeres optimistiske vurdering af den attiske retspleje i 4. århundrede, hvor

selvtægt og administrative straffe stadig havde hjemmel i lovene (s. 118–121). Det sidste kapitel er nyt, et katalog over samtlige kendte tilfælde af de omhandlede procesformers anvendelse. Kataloget er opbygget efter samme forbilledlige mønster som i forf.s bøger om folkedomstolens suverænitet. (Anm. i HT 1978, s. 353–355).

Bogens afvisende titel er for så vidt rammende som især første afsnit er spækket med uoversatte græske citater, men den er unødigt afskrækkende, for også uden græskkundskaber kan man have nytte af bogen både i dens helhed og som opslagsværk.

Signe Isager

Horst Zettel, Das Bild der Normannen und der Normanneneinfälle in westfränkischen, ostfränkischen und angelsächsischen Quellen des 8. bis 11. Jahrhunderts. München, Wilhelm Fink 1977. Pris: 78 DM.

Dette arbejde, der er en udvidet udgave af en »Inaugural-Dissertation«, indledes med resumé af faglitteratur og – populærvidenskabelig litteratur! – om vikingerne og deres togter, opdelt efter deres hovedteser om årsagen til vikingetogterne. Dernæst er det forfatterens erklærede hensigt at samle de samtidige – og de næsten samtidige – kilders – forrinsvis de fortællendes – efterretninger om vikingerne og deres færden for at give et indtryk af normannerne, »so wie es sich aus der Perspektive der Betroffenen ergab«, jf. s. 27 øverst, idet han dog samtidig betoner, at han ikke vil indlade sig på at føje en ny samlet fremstilling af normannernes eller deres togters historie til rækken af arbejder fra de sidste 150 år, jf. s. 13, gentaget s. 26.

Derefter deles fremstillingen i fire hovedafsnit: »Die Ethnische Einordnung«, Skandinavien »im Quellenbild«, »das Charakterbild« af normannerne og endelig normannernes togter, »Ihre Motive und Ergebnisse im Quellenbild«. I det første hovedafsnit behandles kildernes betegnelser *Normanni*, *pagani*, *Dani*, *piratae*, *vikingi*; i forbindelse med det sidste begreb gives der s. 54–55 et utilfredsstillende referat af diskussionen om ordets etymologi, jf. til sammenligning »viking« i kulturhistorisk leksikon XX. Iøvrigt er et af citaterne i dette afsnit gået »i fisk«, idet det ret afgørende ord *pyratae* mangler s. 57 mellem »quoque« og »Danorum«. I det hele taget har det knebet med korrekturlæsningen i dette hovedafsnit. Således skal der i note 93 s. 44 læses *denu* = dal i orienteringen om etymologien af *Dani*, men iøvrigt er der andre mangler, sml. »Daner« i kulturhistorisk leksikon II. Blandt de senere afsnit må dog fremhæves sammenstillingen af kildernes ordbrug, når de beskriver normannerne og deres »vilde« gerninger, men den er tillige et billede på en af bogens svage sider, at forfatteren er alle kilder lige gode. En samlet konklusion eller vurdering findes ikke, hvilket kan hænge sammen med bogens ret skematiske opstilling; til gengæld er der en beskeden sammenfatning af resultater i hvert underafsnit. Et fyldigt register letter brugen af bogen, som afsluttes med forkortelsesliste og litteraturfortegnelse.

Herluf Nielsen

Sverre Bagge: Den kongelige kapellgeistlighed 1150–1319. Bergen – Oslo – Tromsø. Universitetsforlaget 1976. 205 s.

Udforskningen af kapelgeistligheden i Norge er af Sverre Bagge blevet gennemført som et pionerarbejde i Norden. Josef Fleckensteins meget grundige undersøgelse om »Die Hofkapelle der deutschen Könige« udkom ikke før i 1959–1966, og de nordiske bidragydere om temaet i *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder* i bd. 8, 1963, under